

Concluzii finale

Două teorii concurente cu privire la antreprenoriat, dintre care doar una reușește să treacă proba operaționalității și a consistenței interne, sunt disputate în interiorul Școlii Austriece de Economie. Este vorba de interpretarea misesiano-rothbardiană, în care funcția antreprenorială, în măsura în care este privită în dimensiunea ei specific umană manifestată în acțiune, iar nu ca un concept depersonalizat, este firesc corelată și întrepătrunsă cu proprietatea, ca suport obiectiv al manifestării alegerii, și de cea kirzneriană, în care antreprenorul pur, alert, este implicat într-un proces de descoperire, tributar informațiilor revelate de prețuri din trecut ale pieței, funcția pură antreprenorială fiind aici lipsită de resurse.

În mod firesc, și viziunea cu privire la calculul economic, ca un mijloc indispensabil al acțiunii concrete a antreprenorului într-o economie complexă, poartă amprenta celor două interpretări. În timp ce Israel M. Kirzner, pe urmele lui Friedrich A. Hayek, subliniază rolul informației, Ludwig von Mises demonstrează că proprietatea privată asupra mijloacelor de producție reprezintă elementul indispensabil pentru efectuarea calculului economic antreprenorial, în vederea alocării factorilor de producție în conformitate cu dorințele cele mai stringente ale consumatorilor.

În acest context, identificarea unei breșe în sistemul pieței, în care virtuțile alocative și incitativele antreprenoriale nu acționează în direcția satisfacerii cererii, reprezintă o provocare pentru mulți economiști austrieci, atunci când este vorba de teoria neoclasică a monopolului. Într-un mod caracteristic acestora, criticarea principalelor coordonate ale teoriei neoclaseice a monopolului comportă mai multe aspecte. Cel pozitiv, care este dedicat identificării fenomenului și plasării lui în contextul teoriei economice generale, aici ei dovedind că criteriile folosite de teoria neoclasică, inclusiv de Ludwig von Mises, pentru diferențierea condițiilor ce ar caracteriza monopolul nu sunt operaționale. Condiția de unic vânzător pe piață, cu atât mai mult cea în care producătorul

sau proprietarul de factori de producție atrag, la un moment dat, doar majoritatea consumatorilor pe piața respectivă, se încadrează în tabloul general al funcționării pieței reale. Monopolistul este un antreprenor care, apelând la instrumentul calculului economic, asemenea tuturor celorlalți antreprenori, intenționează *ex ante* să vândă cantitatea de produse și să atingă prețul la care veniturile sale sunt maxime, date fiind preferințele consumatorilor. Adaptarea producției la cerințele consumatorului („suveranitatea consumatorului”) se verifică, prospectiv, prin orientarea de către capitalistul-producător a resurselor sale către activitățile productive anticipativ cele mai remunerative și, efectiv, prin cumpărarea sau, dimpotrivă, prin renunțarea la achiziționarea unor bunuri de către cumpărători. Urmărind obținerea unui criteriu pur economic, neutru față de valori, de diferențiere a monopolului de celelalte circumstanțe ale pieței, atenția economiștilor s-a deplasat dinspre condițiile etice ale proprietății asupra bunului oferit către capacitatea de atingere a unui preț de monopol și încercarea nereușită de a strecura un argument pur economic, în plus, invalid, de fundamentare și identificare a proprietății.

Demersul nostru în acest context a fost acela de a arăta cum criteriul agregativ de bunăstare, pe care se bazează teoria neoclasică, pentru a deduce suboptimalitatea situației de monopol, cade în eroarea comparațiilor interpersonale de utilitate. Din perspectiva economiștilor austrieci, pentru care utilitatea are o accepțiune strict ordinală, de poziție pe scara de valori, demonstrată în alegere de către individ, compararea intersubiectivă și agregarea utilităților devin lipsite de sens. Punerea în evidență a acestui criteriu neștiințific de bunăstare invalidează, o dată în plus, perspectiva ortodoxă asupra monopolului. Am arătat, de asemenea, cum criteriul monetar al atingerii celor mai ridicate venituri, date fiind costurile, care îi ajută pe antreprenori în orientarea factorilor de producție către utilizările cele mai profitabile și satisfacerea celor mai urgente trebuințe ale consumatorilor, se aplică și cazului particular al monopolului. Utilizarea consecventă a acestui criteriu ne-a condus la concluzia importantă că, din acest punct de vedere, nu putem decreta suboptimalitatea monopolului. Dimpotrivă, decizia de reducere a cantității oferite pe piață, în condițiile sporirii prețului și a veniturilor totale, se încadrează în logica obișnuită a acțiunii oricărui antreprenor. O observație relevantă pe care am făcut-o s-a referit la consistența internă a definiției pe care Ludwig von Mises o

dă prețului de monopol, și anume la faptul că, în lucrări diferite, el modifică standardul în funcție de care judecă efectele presupus negative ale monopolului. De asemenea, am arătat cum metoda încercărilor, la care monopolistul face apel pentru a identifica prețul de monopol care îi maximizează veniturile, nu se află pe același palier metodologic cu comparația de ordin contrafactual la care recurge Ludwig von Mises pentru a identifica prețul de monopol.

A doua parte a criticii austriece se referă la trecerea, nejustificabilă din punct de vedere etic, de la identificarea suboptimalității unei situații pe piața liberă, acceptând, pentru moment, concluzia teoriei neoclasice, la implicarea statului, și, la limită, chiar a unui tribunal privat pe o piață neobstrucționată, în care serviciile de apărare și justiție sunt oferite de instanțe concurente, pentru remedierea suboptimalității. Etica proprietății private, singura compatibilă cu conceptul economic de piață liberă, poate justifica forța doar în apărarea celei legitime sau ca retaliere. Din moment ce ne plasăm, din ipoteză, într-un cadru al schimburilor pur voluntare, în sensul că monopolistul nu încalcă proprietatea privată legitimă a nimănui altcuiva, aceste condiții nu sunt îndeplinite. Reglementările antimonopoliste devin încălcări ale drepturilor unor producători de a-și utiliza proprietatea, factori de producție, resurse bănești, în modul pe care ei îl consideră cel mai adecvat. Astfel, absența justificării etico-juridice a implicării statului susține demonstrația lui Murray N. Rothbard referitoare la nonoperaționalitatea prețului de monopol din teoria neoclastică. În același capitol dedicat teoriei monopolului și criticii adresate acesteia din perspectiva economiștilor austrieci am pus în evidență câteva probleme legate de construirea curbei perfect elastice, manifestate la nivelul ofertantului individual în modelul concurenței perfecte. Astfel, orizontalitatea curbei individuale a cererii s-ar putea manifesta doar pe un segment al acesteia – altminteri ar rezulta o contradicție cu presupuziția rarității mijloacelor. Acest fapt conduce la ideea că relevanța elasticității perfecte a cererii ar depinde de datele concrete ale pieței, existente la un moment dat, ceea ce invalidează concluziile generalizatoare ale modelului concurenței perfecte. În plus, am arătat că această elasticitate perfectă este obținută prin construirea secvențială a curbei cererii, fără a fi clar dacă punctele succesive care exprimă cantități cerute la același preț se află pe aceeași curbă a cererii sau pe curbe diferite; mai mult, segmente de orizontalitate ar rezulta ori de câte ori există mai mulți purtători ai cererii cu

aceeași sumă maximă pe care ar fi dispuși să o plătească pentru a intra în posesia bunului, indiferent de caracteristicile concrete ale pieței pe care se manifestă, dacă această modalitate de agregare a cererilor indivizilor pe piață ar fi corectă. Am remarcat, de asemenea, demersul neoclasic al lui David Friedman, care, adoptând o perspectivă istorică, ajunge la concluzia că situațiile relevante de monopol întâlnite în realitate se datorează intervenției statului, iar nu funcționării pieței libere.

Argumentul calculului economic, aplicat inițial de către Ludwig von Mises în chip magistral unei societăți socialiste închise, este resuscitat în interiorul Școlii Austriece de Economie odată cu prăbușirea istorică a socialismului în Europa la sfârșitul anilor '80. În teoria economică misesiană, calculul economic reprezintă temelia alegerii raționale, în termeni de adecvare a mijloacelor la scopuri. El își găsește expresia deplină în calculul monetar, care permite alocarea de către antreprenori, pe baza estimărilor anticipative, a factorilor de producție, care nu sunt perfect substituibili și nici total specifici, în cadrul unei structuri de producție capitaliste, complexe. Am arătat aici că cele două situații în care, susține Ludwig von Mises, ne-am putea dispensa de calculul economic – este vorba despre specificitatea totală a bunurilor, respectiv despre posibilitatea substituirii lor în anumite raporturi fixe, abstracție făcând de elementul timp – sunt mult mai departe de realitate decât par la prima vedere. Dacă introducem elementul temporal în discuție, rezultă un anumit determinism al alocării forței de muncă între momentul prezent și cel viitor, fapt care este incompatibil cu axioma acțiunii umane.

Paradigma misesiană a calculabilității, centrată pe importanța prețurilor formate pe piața liberă pentru factorii de producție, în condițiile proprietății private asupra acestora, se opune paradigmei hayekiano-kirzneriene, pentru care problemele de calculabilitate ale socialismului sunt doar de ordin practic, ele fiind generate de absența informației transmise prin prețuri. Imposibilitatea calculului economic în socialism se transformă, în condițiile intervenționismului, în haosul calculațional despre care scrie Murray N. Rothbard, acesta demonstrând că alocarea de către stat a resurselor smulse sistemului privat pe căile agresive ale impozitării, taxării și inflației nu poate, din principiu, să servească scopurilor consumatorilor, întrucât lipsește „busola acțiunii raționale”, oferită de calculul economic, criteriul profitului și al pierderii. Mecanismul natural al selectării antreprenorilor pe piață în funcție de abilitatea lor, dovedită în

activitatea productivă, de servire a celor mai urgente nevoi ale consumatorilor, este înlocuit cu contraselecția „antreprenorilor” politici, realizată pe criterii politice, agresive, opuse principiilor economice, pașnice, ale cooperării sociale și, pe cale de consecință, ale bunăstării economice. Atragerea firmelor private pentru realizarea unor proiecte finanțate și stabilite de către stat nu reprezintă o soluție la inadecvarea utilizării resurselor de către stat. De remarcat aici că însăși caracterizarea acestor firme ca firme private nu este în totalitate corectă, de vreme ce resursele și le obțin pe căi politice, altele decât servirea consumatorilor. Avantajul selecției trecute operate de piață, căreia i-au făcut față până în prezent, nu reprezintă o garanție a faptului că acțiunile lor antreprenoriale vor fi încununuate de succes, observație căreia li se supun inclusiv firmele care continuă să activeze pe piață. Mai mult, parteneriatul public–privat este afectat de natura activității derulate cu ajutorul firmelor altminteri private. Astfel, aplicarea cu acrivie de către acestea a unor măsuri care pot fi caracterizate din punct de vedere etic drept agresive la adresa persoanei și/sau proprietății private legitime nu poate fi considerată ca fiind preferabilă, din punctul de vedere al victimelor, celei în care acestea din urmă pot apela la mita defensivă, în limbaj rothbardian. Tot în acest context, al calculului economic, am criticat afirmația lui Ludwig von Mises, potrivit căreia calculul economic, inclusiv cel derulat pe o piață liberă de intervenția statului, utilizând o monedă neviciată de aceasta, ar fi imperfect, datorită variației inerente a puterii de cumpărare a unității monetare. Aspectul criticabil este acela de fixare a unui standard nerealist pentru judecarea performanțelor pieței, în cazul de față a unui etalon monetar cu o putere de cumpărare constantă în timp și spațiu.

Dacă situația de ofertant unic pe piață a unor bunuri ar implica transgresarea drepturilor de proprietate legitime ale cumpărătorilor, care sunt întotdeauna asupra unor bunuri sau servicii, nu asupra valorii acestora, teorie pe care o presupune abordarea neoclasică, atunci dificultățile menționate anterior legate de comparația dintre prețul de monopol și cel competitiv, contrafactual, ar fi depășite prin operaționalizarea, stabilirea retailerii/restituției, operate pe piața liberă a serviciilor private de apărare și justiție.

Problema echilibrului economic se transformă, mai cu seamă în reconfigurarea sa hülsmanniană, într-o teorie a comparațiilor contrafactice antreprenoriale. Accentul se deplasează dinspre modelul misesian (și rothbardian) – fără corespondent în realitate – al

absenței incertitudinii, utilizat, de altfel, doar pentru a releva relațiile dintre câteva variabile economice, nu ca substitut al descrierii funcționării pieței reale și nici ca standard de judecare a acesteia, către relevarea capacității antreprenorilor de alegere corectă în condiții de incertitudine și analiza comparativă a alternativelor în interpretarea lui Jörg Guido Hülsmann. Am remarcat în acest context pendularea permanentă a lui Murray N. Rothbard între două condiții alternative de obținere a echilibrului, anume absența incertitudinii, grefată de aspectul său nerealist, respectiv absența erorii antreprenoriale. Tot aici am analizat perspectiva kirzneriană asupra echilibrării, în centrul căreia se află antreprenorul „alert”. Amintindu-ne însă faptul că acesta era, în interpretarea lui Israel M. Kirzner, informat de prețurile trecute, ajungem la concluzia că doar într-un cadru nemodificat al datelor pieței antreprenorul poate să realizeze o coordonare deplină. Dacă acceptăm modificarea datelor pieței, și ar fi logic să o facem, din moment ce dorim să realizăm o analiză realistă, ne dăm seama că privirea strict retrospectivă a antreprenorului kirznerian nu este suficientă pentru a explica atingerea echilibrului. Analizarea relației dintre echilibrul și calculul economic este prilejuită de afirmația lui Jörg Guido Hülsmann, potrivit căreia echilibrul, ca rezultat al unei anticipări corecte, este posibil în orice tip de sistem economic (de piață, respectiv afectat într-un grad mai mic sau mai mare de interferența statului). La limită, ne-am pus întrebarea dacă este posibilă atingerea echilibrului economic prin anticipare corectă într-un sistem socialist închis, ajungând la concluzia că absența prețurilor la factorii de producție ar face literalmente imposibilă însăși identificarea stării de echilibru. În condițiile intervenției statului în economie, de pildă ale unui control al prețurilor, anticiparea corectă de către antreprenori a acesteia conduce la echilibru economic, fără însă ca acesta să se caracterizeze printr-un optim al bunăstării sociale, dat fiind faptul că orice intervenție are ca rezultat redistribuția averii.

Fără a fi dezvoltat, până în prezent, o teorie proprie a firmei, economiștii austrieci se dovedesc „precursori și critici ai teoriei moderne a firmei”, după cum considera Peter Klein. Argumentul misesian al calculului economic ar reprezenta, cu siguranță, unul dintre pilonii acesteia. De altfel, toate variantele neoinstituționaliste ale teoriei firmei fac apel, în mod implicit, la calculul economic în momentul în care compară, în termeni monetari, beneficiile și costurile aferente diverselor soluții de organizare a producției. De

remarcat aici că, dacă pentru Murray N. Rothbard integrarea verticală a producției, ce se solda cu eliminarea pieței unui bun, era sursa unor probleme de calculabilitate, aceasta se transformă într-o soluție preferabilă în viziunea lui Ronald H. Coase, preluată de teoria neoinstituționalistă a firmei. Firma, din perspectiva economiștilor austrieci, se încadrează armonios în tabloul mai larg al pieței, antreprenorul-capitalist recurgând, și în acest caz, la calcul economic pentru alocarea adecvată a resurselor sale, care include firesc toate tipurile de costuri, de producție, cele aferente încheierii contractelor, întrucât schimbul nu reprezintă altceva decât un transfer de drepturi de proprietate asupra unor bunuri din proprietatea vânzătorului în cea a cumpărătorului.

Economiștii austrieci dovedesc astfel că orice discuție asupra unei configurări concrete, particulare a producției presupune instrumentul calculului economic, utilizarea acestuia în vederea adaptării producției la consum, care reprezintă sensul de a fi al oricărei organizări productive, și elementul antreprenorial-capitalist, care să îl înfăptuiască și a cărui judecată antreprenorială anticipativă o reflectă. Limitele calculului economic, și anume existența piețelor pentru factorii de producție, afectează, în opinia lui Murray N. Rothbard, limitele raționale economice ale firmei. Astfel, absența unei piețe pentru un factor de producție elimină posibilitatea evaluării optimalității utilizării sale, prin raportare la alternativele investiționale, absente în acest caz. Această situație este considerată de Murray N. Rothbard ca un caz de haos calculațional, astfel încât firma monopolistă care integrează vertical o structură de producție se confruntă, apreciază el, cu o problemă de alocare suboptimală a resurselor. Această perspectivă intră însă în contradicție cu ceea ce același autor afirmă relativ la monopol, care, pe o piață liberă, i se pare absolut nonproblematic din punctul de vedere al bunăstării consumatorilor și al raționalității economice a alocării resurselor.

Teoria antreprenorului reprezintă, după cum s-a observat pe parcursul acestei lucrări, o componentă esențială pentru înțelegerea abordării de către exponenții Școlii Austriece de Economie a funcționării economiei. Analiza întreprinsă a presupus cercetarea relațiilor existente între teoria antreprenorului și alte teorii din sfera economică, printre care cea a monopolului, a bunăstării, a echilibrului economic, a firmei, precum și teoria drepturilor de proprietate.